

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ**

**МЕТОДИКА УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ПОВТОРЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО
МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент IV курсу 09-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта (Мова
та література англійська)
Освітньо-професійної (наукової)
програми «бакалавр»
Пасечний Владислав Олегович

Керівник: доц. Москвичова О.А.

Рецензент: доц. Кіщенко Ю.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	5
1.1. Компонентна частина викладання граматичного матеріалу.....	5
1.2. Методики викладання граматики англійської мови.....	11
1.3. Навчання граматичному аспекту мовлення у середній школі.....	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ГРАМАТИЦІ НА УРОКАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	19
2.1. Формування граматичних навичок та його етапи.....	19
2.2. Візуалізація та її роль у вивченні граматичного матеріалу.....	23
2.3. Сучасні технології навчання та узагальнення граматики іноземної мови.....	30
2.4. Системи вправ та їх приклади.....	34
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

На початку XXI століття багаторазово збільшився потік друкованої інформації на іноземних мовах, відкрився доступ до зарубіжних друкованих видань, передається величезна кількість інформації, що є пізнавальною для учнів шкіл і, в першу чергу, для учнів середньої школи, багато з яких прагнуть отримати достатні знання для того, щоб орієнтуватися в автентичному іншомовному середовищі. У зв'язку з цим постає проблема навчання швидкому і якісному вилученню необхідної інформації. Вчитель покликаний сформувати в учнях здатність брати участь в безпосередньому і опосередкованому діалозі культур. Це можливо за умови міцного оволодіння учнями іншомовними мовними засобами, важливе місце серед яких належить граматиці. Навчання граматичному оформленню мовного висловлювання є однією з необхідних умов практичного оволодіння іноземною мовою. Нездоланим бар'єром на шляху формування не тільки мовної, а й соціокультурної і мовленнєвої компетенції школярів стає недостатній рівень сформованості граматичних навичок. У поданій нижче дипломній роботі розглядається процес навчання граматичним навичкам, який проходить ряд етапів, кожен з яких має певне завдання. Граматичний навик синтезує дію з вибору моделі, адекватної мовному завданню в даній ситуації, і правильному оформленню мовної одиниці будь-якого рівня.

Актуальність дипломної роботи полягає у виявленні та усуненні проблеми сучасного навчання та закріплення граматичного матеріалу в класах середньої школи.

Метою і завданням дослідження є визначення найбільш ефективних методів навчання учнів середньої школи граматичному матеріалу, а також усунення можливих проблем з його узагальненням та повторенням.

У процесі роботи над темою треба вирішити такі **завдання**:

- 1) дослідження змісту і структури граматичної компетенції англійської мови та проаналізувати психологічні та психолінгвістичні передумови,

особливості узагальнення та повторення нових граматичних структур і граматичних форм;

- 2) дати визначення навчальним стратегіям, розглянути їх класифікації та визначити роль стратегій запам'ятовування;
- 3) розглянути методичні принципи та етапи вивчення граматичного матеріалу і розробити групи вправ і завдань для формування граматичної компетенції за допомогою різних стратегій запам'ятовування.

Об'єктом дослідження є навчання граматиці англійської мови у загальноосвітніх школах.

Предметом дослідження дипломної роботи є процес узагальнення та повторення граматичного матеріалу в умовах середньої школи.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дослідження безпосередньо пов'язана із науково дослідною темою кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету «Пріоритетні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0117u 006791).

Практичне значення роботи полягає у визначенні можливості використання матеріалів і результатів дослідження в практичній викладацької діяльності, а також як допоміжного матеріалу в курсі «Методики викладання іноземних мов».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ВИКЛАДАННЯ

1.1. Компонентна частина викладання граматичного матеріалу

У вирішенні питань навчання іншомовної граматики важливе значення відводиться співвіднесення змісту навчання з його кінцевою установкою, тобто виявлення співвідношення між узагальненим мовним матеріалом, який представляє собою граматику, і вміннями та навичками в різних видах мовленнєвої діяльності. Головною метою навчання іноземній (в нашому випадку, англійській) мові в установах загальної середньої освіти є формування комунікативної компетенції. Розуміння усних і письмових висловлювань вимагає організації мовленнєвої діяльності учнів за мовою, що вивчається і вираження своїх думок, оформлених засобами цієї мови. Об'єктом засвоєння при цьому виступають одиниці що вивчається і дії, які виробляють з цими одиницями учасники мовного іншомовного спілкування. Відповідно необхідний пошук найбільш раціональних шляхів оволодіння учнями граматичних дій, складових автоматизованих компонентів мовленнєвої діяльності, а також шляхів засвоєння того граматичного матеріалу, з яким ці дії виробляються.

Англійська граматику – це набір зв'язків, за допомогою яких ви можете швидше та успішніше усвідомлювати та засвоювати новий практичний матеріал. Комунікативна ціль навчання граматики дозволяє сформулювати основну вимогу щодо об'єму граматичного матеріалу, який необхідно засвоїти: він повинен бути достатнім для користування мовою як засобом спілкування і реальним для засвоєння в межах програми.

Г.В. Рогова виділяє три основних компоненти змісту навчання: лінгвістичний, психологічний та методологічний [30, с. 38]

Лінгвістичний компонент змісту навчання іноземній граматиці передбачає відбір необхідного матеріалу, включаючи морфологію і

синтаксис. Володіння іншомовним граматичним матеріалом передбачає наявність в учнів умінь утворювання форм слів, володіння тією чи іншою синтаксичною конструкцією, вживання її в контексті. Виконуючи дії за зміною форм слів, учні оперують словами і елементами слів: префіксами, суфіксами, закінченнями. Дані дії проводяться для вираження і розуміння думки в іноземній мові. Різниця між носіями і вивчаючими іноземну мову полягає в ступені автоматизації Ваших дій: при використанні рідної мови мовні дії виконуються миттєво і несвідомо для учасника комунікації. Для хто вивчає іноземну мову деякі дії залишаються не автоматизованими.

У науковій літературі всі граматичні явища іноземної мови умовно поділяють на:

- загальні для всіх видів мовлення (прийменники, сполучники, прислівники, артиклі, часи дієслів);
- властиві, в основному, одному виду мовлення, але вживаються і в іншому (наприклад, пасивні конструкції);
- закріплення за одним видом мовлення (наприклад, конструкції розмовного синтаксису) [21, с. 17].

Відбір граматичного матеріалу для активного граматичного мінімуму базується на принципах тематико-ситуативної обумовленості і адекватного кончини граматичної системи мови. Так, наприклад, учні 5-х класів на рівні морфології повинні опанувати такий граматичний матеріал для продуктивного засвоєння: множини іменників; обчислювальними і необчислюваними іменниками; артиклем і відсутністю; артиклем перед назвами вулиць, міст, країн, континентів; особливими випадками ступенів порівняння прикметників; невизначеними займенниками; об'єктним відмінком особових займенників; дієсловом в позитивній, негативній і питальній формах в *Past Simple*, *Future Simple*; модальними дієсловами; гівірками; приводами напрямку руху, місця і часу; союзами. На рівні

синтаксису учні 5-х класів оволодівають знаннями про порядок слів у реченні; знайомляться зі складносурядні пропозиціями з союзами *and, but*.

У методиці навчання іноземної мови виділяють пасивну (рецептивну) і активну (продуктивну) граматику. активна і пасивна граматики диференціюються не тільки за характером використання набутих знань у мовній діяльності, але і своїм складом. Під активним граматичним мінімумом розуміються ті граматичні явища, які призначені для вживання в говорінні та писемному мовленні. Активна граMATика при описі мовних явищ передбачає рух від сенсу до форми. При складанні граматичного мінімуму необхідно суворо обмежити матеріал, відібравши найбільш вживані способи вираження смислових відносин і виключивши синонімічні. Активний граматичний мінімум відбирається на основі таких принципів:

- принцип поширеності в усному мовленні;
- принцип зразковості;
- принцип виключення синонімічних граматичних явищ.

Пасивна граMATика використовується учнями для аналізу сенсу сказаного. При відборі пасивного граматичного матеріалу принцип виключення синонімічних конструкцій не може бути використаний, так як мовні твори, які повинен розуміти учень в процесі навчання, можуть містити граматичні синоніми. Пасивний граматичний мінімум відбирається з урахуванням принципів:

- поширеності в книжково-письмовому стилі мовлення;
- багатозначності граматичного явища.

Психологічний компонент змісту навчання іноземних мовам покликаний визначити ті навички й уміння, які повинні бути сформовані в процесі навчання на даному конкретному етапі і стосовно даних конкретних умов. Психологічний компонент змісту навчання іноземної граматики включає в себе:

- врахування інтересів учнів, створення у них мотивації до оволодіння даними аспектом мови і розвитку у них спеціальних здібностей;
- формування в учнів двох видів граматичних навичок;
- характер взаємодії граматичних навичок з лексичними і фонетичними.

Мовне спілкування є своєрідним видом мовної діяльності, який представляє собою передачу і прийом інформації за допомогою мовних засобів. Мовна діяльність характеризується певною метою і ієрархічною будовою, яка включає окремі дії, кожна з яких має проміжну мету, підпорядковану спільній меті. Безпосередньо в процесі породження мовного висловлювання виділяються три основні ступені: семантична (ступінь смислового розгортання), лексико-граматична і ступінь зовнішньої (звукової або графічної) реалізації. Виходячи з об'єкта нашого дослідження, розглянемо більш докладно другу, лексикограматичну, ступінь породження мовного висловлювання. На цій ступені здійснюється перехід від «синтаксису значень» (глибинних семантико-синтаксичних структур), що сформувалися по першу чергу, до зовнішнього «словесному синтаксису», відбувається перетворення глибинних семантико-синтаксичних структур в поверхневі структури використовуваного для оформлення висловлювання іноземної мови. Це перетворення здійснюється за допомогою операцій граматичного структурування і лексичного відбору, що дозволяє сформулювати задум висловлювання і лексико-семантичну структуру пропозиції.

Граматичний навик – це синтезована дія з вибору моделі, адекватного мовного завдання в даній ситуації, і правильного оформлення мовної одиниці будь-якого рівня, що здійснюється в параметрах навичок і слугує однією з умов виконання мовної діяльності »[27, с. 293]. Як і у випадку з синтезованою дією, в граматичній навичці виділяють найбільш приватні дії, що становлять даний навик:

- 1) вибір моделі, відповідної мовному задуму говорить / пише в конкретній ситуації спілкування;
- 2) оформлення мовних одиниць, використовуваних для наповнення обраної моделі відповідно до норм мови, на якій здійснюється комунікація, і певним часовим параметром.

Грамаичну компетенцію вчені розглядають як рівень володіння основним кодом мови: грамаичними правилами, словником, словотвором, структурою пропозицій або ж як здатність продукувати необмежену кількість правильних в мовному відношенні пропозицій. У структуру грамаичної компетенції входять *продуктивні* і *рецептивні* грамаичні навички.

Продуктивні грамаичні навички розуміються як здатність вибрати модель адекватного мовного завдання і оформити її відповідно до норм мови. Мовним завданням виступає мовленнєвий намір що-небудь повідомити, переконати і т.п. Саме виконанням завдань служить та чи інша грамаична форма. Тому, зазначає Є.І. Пасів, грамаична форма і мовна задача повинні бути асоціативно пов'язані одна з одною. Якщо такий зв'язок є, то в процесі продуктивних видів мовленнєвої діяльності при виникненні комунікативного завдання у свідомості спливає адекватна їй і необхідна в цей момент грамаична форма.

Під *рецептивними* грамаичними навичками розуміються автоматизовані дії з впізнавання і розуміння грамаичної інформації (морфологічних форм і синтаксичних конструкцій) в письмовому та усному тексті. Оскільки сприйняття усного та письмового тексту можливо і при активному, і при пасивному володінні мовним матеріалом, рецептивні грамаичні навички далі поділяються на *рецептивно-активні* і *рецептивно-пасивні* грамаичні навички читання і сприйняття/розуміння іноземної мови на слух.

Рецептивно-активні граматичні навички сприйняття/розуміння іноземної мови на слух ґрунтуються на мовних автоматизованих зв'язках слухо- та мовномоторних образів граматичних феноменів і їх значень.

В основі рецептивно-активних граматичних навичок читання знаходяться зв'язки зорово-графічних і мовномоторних образів даних явищ з їх значеннями. Зазначені зв'язки знаходять своє вираження в автоматизованості процесу сприйняття, тобто безпосередньому розумінні читаного (сприйманого на слух) тексту і граматичної інформації, представленій в ньому, що визначається рівнем розвитку мовного досвіду учня в даних рецептивних видах мовленнєвої діяльності, тобто досвіду в читанні і сприйнятті/розумінні іноземної мови на слух. Рівень розвитку індивідуального мовного досвіду знаходить відображення в наявності міцних і розвинених слухо-мовномоторних і зорових образів з їх значенням в довготривалій мовній пам'яті людини.

Рецептивні граматичні навички включають в себе:

1. навички впізнавання і розуміння граматичних явищ у тексті на основі набору образів у зорової пам'яті, створених у процесі формування і розвитку індивідуального мовного досвіду;
2. дискурсивно-операційні аналітичні мовні граматичні навички, тобто навички аналітичного декодування граматичної інформації, наявної в тексті.

Подання знань при формуванні мовного граматичного досвіду залежить від того, чи стосується засвоюване граматичне явище до продуктивного або рецептивного. Так, при формуванні продуктивних граматичних навичок спочатку демонструється функція досліджуваної граматичної структури, потім пояснюється її значення і лише потім вводиться форма. Що стосується рецептивних граматичних навичок, тобто навичок впізнавання і розуміння

граматичних явищ в письмовому і усному тексті, то знання представляються в

11

наступній послідовності: спочатку вводиться форма, потім пояснюється функція і значення.

Методологічний компонент змісту навчання пов'язаний з оволодінням учнями прийомами навчання, пізнанням нового для них предмету, розвитком самостійної праці. Навчальний процес неможливий без активної діяльності учнів як суб'єктів навчання. При такій постановці питання зростає роль вчителя як організатора навчально-виховного процесу. Виникає необхідність у зміщенні акценту з активної діяльності вчителя на активну діяльність учнів. Від вчителя потрібно творчий підхід до вирішення навчально-виховних завдань, щоб сама навчальна діяльність була для учнів цікава і не тільки викликала високу мотивацію, що забезпечує активність на уроці, а й зберігала б свою силу свого впливу в позаурочний час. Учні слід вчити спостерігати за фактами мови (наприклад: не тільки слухати, а й чути різницю між звуками). Учні слід вчити переносу знань, навичок і умінь, придбаних при вивченні рідної мови, на вивчення іноземних мов, вчити прийомам виконання завдань з письма та читання, підготовці усного повідомлення, навчити здійснювати самоконтроль і самокорекцію, а також самоаналіз результатів навчальної діяльності. Учні слід навчити користуватися: підручником, робочим зошитом, книгою для читання і т.п., слід навчити планувати свою роботу: що, де і коли буду виконувати.

Отже можна підсумувати те, що в компонентній частині навчання граматиці англійської мови виділяється декілька різних компонентів: лінгвістичний, психологічний та методологічний. Кожний з поданих компонентів відповідає за свою частину організації навчального процесу а також поділяється на декілька підгілок, таких як пасивна та активна грамика, продуктивні та рецесивні грамичні навички.

1.2. Методики викладання граматики англійської мови

В наш час існує велике багатство в різному ступені ефективних методів викладання граматики англійської мови. Завдяки ним під час навчання у середній школі учнів можна привчити до вивчення граматики за власним бажанням. Вони не відкидають традиційний підхід, але модернізують його під сучасні реалії. Одним з таких методів є метод Раймонда Мерфі. У ньому акцент зміщується на ілюстрації вкупі з нескладними вправами, направленими на засвоєння граматичного матеріалу. У методі Мерфі можна виділити такі переваги:

1) За посібниками Мерфі можна працювати як самостійно, так і з викладачем.

2) Запам'ятовуються цілі лексичні конструкції, що сприяє не лише опануванню граматики, але й розширенню словникового запасу.

3) Граматичні правила ілюструються зручними та зрозумілими схемами.

Наступний метод також є дуже поширеним серед вчителів середньої школи. Розробив його Робін Каллан у 60-х роках ХХ століття. Поданий метод рекомендує такі положення, як:

1) Вивчення мови відбувається, як у дитинстві, – спочатку запам'ятовуються нові слова, потім будуються речення, згодом практикується читання, а потім – написання.

2) Впродовж занять розмова ведеться виключно англійською мовою, тож учні не перекладають речення в голові з рідної мови, а формулюють їх відразу англійською.

3) Процес навчання передбачає певну систему подання нового та повторення вже пройденого матеріалу, що забезпечує надзвичайно ефективне

засвоєння та розвиває рефлексивну реакцію.

Останній найбільш популярний понад за всі інші методи розробив Олександр Драгункін. Серед особливостей даного методу можна виділити:

13

- 1) Цілісність. Розглянуто практично всі основні теми граматики.
- 2) Альтернативна граMATика, яка відрізняється простотою розуміння.
- 3) Висока швидкість засвоєння матеріалу: 10-20 днів зазвичай вистачає на засвоєння всього курсу. Надалі передбачається самостійна робота.
- 4) Принципове значення має виникнення розуміння, чому потрібно побудувати фразу так, а не інакше.

5) З першого ж заняття будуються речення будь-якого рівня складності.

6) Метою є закладання бази і лише потім відбувається нарощування: збільшення словникового запасу, вдосконалення граматики і т.д.

Е.І. Пасов справедливо вказує на те, що комунікація полягає в тому, що навчання повинно бути організовано таким чином, щоб бути схожим на процес спілкування. Виділено такі принципи комунікативного викладання іноземних мов:

Принцип мовленнєвої діяльності передбачає, насамперед, таку організацію вивчення іноземної граматики, коли студент постійно бере участь у процесі спілкування. Практична мова – це не тільки ціль, а й засіб вивчення іноземної мови. Цей принцип припускає, що робота над граматичними матеріалами повинна бути організована в діяльності мовлення, використовуючи її ситуативно.

Принцип індивідуалізації навчання передбачає врахування всіх індивідуальних особливостей студента в навчальному процесі: його здібності, уміння виконувати мовленнєві та просвітницькі задачі і саму його особу.

Принцип функціональності наказує функціонального відбору та організації мовленнєвого інструментарію. Функціональність означає, що будь-який мовний блок будь-якої мовної форми виконує будь-які функції мовлення в процесі спілкування. Функціональність служить основою освоєння граматичної одиниці. Цей принцип забезпечує не систематичне засвоєння знань, а стратегій квантового знання (правил), попередження помилок і

14

швидку допомогу студентам в процесі засвоєння системи мовленнєвого інструментарію. Підготовка граматики передбачає засвоєння студентами певного набору когнітивних структур, які успішно формуються на основі ситуаційних та мовленнєвого стереотипів, що відображають функції граматичного явища в певних логіко-граматичній типах речень.

Принцип ситуативності передбачає визнання ситуації як підрозділу організації процесу вивчення іноземного зв'язку. Ситуація в комунікативному навчанні передбачає подання граматичного матеріалу, формування граматичної майстерності, є основою організації граматичної одиниці. Комунікативна ситуація моделюється в освітніх умовах по-різному. У той же час, Головна умова, яку необхідно дотримуватися-студенти повинні розуміти, про що вони повинні говорити. Щоб вирішити цю проблему, у свою чергу, потрібно створити потребу для студентів (мотивації) у використанні нових граматичної структури і надати їм ці проекти в зручний спосіб використання.

Принцип новизни охоплює весь навчальний процес, а його реалізація надзвичайно важлива для успіху комунікативного навчання. Процес комунікації характеризується постійною зміною предмета розмови, обставин, умов, завдань і т. д. новизна забезпечує необхідний розвиток мовленнєвого майстерності, зокрема його динамічність, здатність перефразувати, механізм поєднання, ініціативність мови, темп мовлення і особливо стратегію і

тактику

спікера.

Ці принципи, на думку Е.І. Пасова, є достатньою підставою для засвоєння мовної граматики. Таким чином, основним принципом, на якому знаходиться підбір і організація граматичної частини матеріалу, є принцип *функціональності*. У комунікативному підході важливо організувати спілкування студентів іноземною мовою, наприклад, за допомогою мовних ігор в навчальний процес.

15

1.3. Навчання граматичному аспекту мовлення у середній школі

Говоріння є продуктивним видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється усне вербальне спілкування. Змістом говоріння є вираження думок в усній формі. В основі говоріння лежать вимовні, лексичні, граматичні навички. В більшості методів навчання говоріння є одним з найважливіших напрямків викладання. Метою навчання говорінню на іноземній мові є навчання непідготовленою мови. Непідготовлена мова - це такий рівень володіння іноземною мовою, при якому навчається в стані без підготовки в часі і прямих спонукань до говорінню використовувати засвоєний мовний матеріал в раніше не зустрічалися комбінаціях.

Останнім часом все частіше ставиться питання про роль і значення граматики безпосередньо в процесі навчання іноземних мов. Вивчаючи питання формування граматичних навичок в усному мовленні, перш за все, необхідно розглянути поняття граматичного навички. Під граматичним навиком говоріння розуміється стабільно правильне і автоматизоване, комунікативно-мотивоване використання граматичних явищ в усному мовленні. Таке володіння граматичними засобами мови ґрунтується на мовних динамічних стереотипах форми в єдності «звучання і значення».

Основними якостями граматичного навички говоріння є автоматизованості та цілісності у виконанні граматичних операцій, єдність форми і значень, ситуативна і комунікативна обумовленість його функціонування. Завдання навчання граматики полягає у формуванні в учнів граматичних навичок у продуктивних і рецептивних видах мовленнєвої діяльності в межах певного програмного граматичного мінімуму. Комунікативна мета навчання граматиці в середній школі дозволяє сформулювати основну вимогу до обсягу граматичного матеріалу, що підлягає засвоєнню: він повинен бути достатнім для користування мовою як засобом

16

спілкування в заданих програмою межах і реальним для засвоєння його в даних умовах.

У зміст навчання граматичному матеріалу входить наступне:

- Засвоєння граматичних форм, частин мови, їх семантики і функцій (в рамках шкільної програми).
- Знання правил вживання цих форм в залежності від ситуації спілкування і контексту.
- Формування навичок і розвиток умінь у вживанні граматичного матеріалу програми в усних і письмових висловлюваннях, зокрема розвиток наступних навичок:
 - а) вибір структури типового пропозиції, адекватної задумом говорить і співвідноситься з ситуацією;
 - б) оформлення промовистою відібраних слів для заповнення типового пропозиції відповідно до норм мови, що вивчається;
 - в) вибір службових форм і правильне поєднання їх зі знаменними словами.

Граматичні навички, що забезпечують правильне і автоматизоване формоутворення і формоупотреблення слів в усному мовленні англійською

мовою, називаються мовними морфологічними навичками (Філатов). В англійській мові, наприклад, до них відносяться навички правильного вживання в усному мовленні часових форм дієслів.

Мовні граматичні навички, що забезпечують стабільно правильне і автоматизоване розташування слів у всіх типах пропозицій в усному мовленні, можна визначити як синтаксичні мовні навички, т. е. навички володіння основними синтаксичними схемами пропозицій.

Вперше термін «мовна навичка» був введений в широкий ужиток Б. В. Беляєвим, який не користувався терміном «мовний навик», під яким слід розуміти дискурсивно-аналітичні навички оперування граматичним

17

матеріалом, що формуються і виконуються на основі граматичних знанні в процесі виконання мовних вправ. Необхідність формування мовної навички в умовах середньої школи пояснюється тим, що мовна навичка входить до складу механізму, контролюючого правильність виконання мовного дії самим промовистою, і при помилковому його виконанні забезпечує виправлення помилки;

Етап формування мовних граматичних навичок можна вважати найважливішим, тому що з ним пов'язана автоматизація граматичних дій, без якої неможливе створення навички. Завдання цього етапу полягає в тому, щоб надати тренуванні граматичних явищ мовної характер, що враховує труднощі, викликані інтерферентністю відповідних навичок рідної мови, і особливістю формування навичок в шкільних умовах, тобто відсутність мовного середовища і обмежену мовну практику. Необхідно відзначити, що це повинна бути особлива навчальна мова, що імітує основні властивості природної, але відрізняється від неї поруч якостей: певної методичної організацією мовного матеріалу і послідовністю його введення в мову, а також її навчальним характером.

При формуванні мовних граматичних навичок рекомендують дотримуватися таку послідовність методичних дій. Спочатку проаналізувати

нове граматичне явище з точки зору визначення пов'язаних з ним труднощів у формоутворенні, засвоєнні значення і функції. Потім визначити форму організації ознайомлення з новим граматичним матеріалом (індуктивно, дедуктивно). далі підібрати опорні граматичні явища, які можуть бути використані в як підказка в оволодінні новим матеріалом. підбирати опорний матеріал слід з урахуванням типологічної труднощі граматичного явища (тобто враховувати його збіг або відсутність у рідній мові учнів), мовного досвіду учнів, характеру граматичного явища в плані його наочної презентації.

18

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ.

2.1. Формування граматичних навичок та його етапи

Формування мовних граматичних навичок слід проводити поетапно з урахуванням умов функціонування граматичних структур в мові. Доцільно можна виділити три основні етапи формування граматичних навичок у продуктивній мові: 1) ознайомлення і первинне закріплення; 2) тренування; 3) застосування.

Метою поданих етапів є створення орієнтовної основи граматичної дії для подальшого формування навичок в різних ситуаціях спілкування. Необхідно розкрити значення, формоутворення і вживання граматичної структури, забезпечити контроль її розуміння учнями та первинне закріплення.

Ознайомлення з новим граматичним матеріалом для продуктивного засвоєння найчастіше здійснюється в навчально-мовних ситуаціях, що пред'являються усно або в читанні, під керівництвом вчителя або самостійно

в наступній послідовності:

1) Загальна установка на функціональну спрямованість нової граматичної структури. (Наприклад: Сьогодні ми дізнаємося, як потрібно говорити, якщо...)

2) Створення і пред'явлення навчально-мовних ситуацій, типових для функціонування нової граматичної структури; сприйняття учнями структури на слух або візуально та її розуміння як результат екстралінгвістичних і мовних дій.

3) Контроль розуміння значення нової граматичної структури і правильності її вживання за допомогою вибіркового перекладу з іноземної на рідну мову, виконання та коментування фізичних дій, застосування наочності,

19

умовного перекладу та інших прийомів, які не потребують відтворення нової структури.

4) Вибір нормативного акта та формулювання.

5) Аналіз і усвідомлення граматичних явищ за допомогою ознайомлювальних вправ.

Прийоми для створення навчально-мовних ситуацій для симантізації граматичних явищ різноманітні. Їх можна звести до декількох основних:

1) Використання реальних предметів фізичних дій для розкриття сутності явища.

2) Залучення уявних дій (жестів, пантоміми) для передачі знання того чи іншого явища.

3) Використання різних засобів образотворчої наочності (картин, серій картинок, фотографій, листівок, слайдів), в яких моделюються фрагменти дійсності службовці предметом висловлювань.

4) Використання навчальних фільмів, що дозволяють наочно і ситуативно уявити особливості вживання того чи іншого явища.

5) Створення іншомовного контексту шляхом посилання на реальні події, відносини, факти, реалії (з життя учнів). Такі ситуації створюються словесним шляхом, з опорою на внутрішню наочність.

6) «Розігрування» мовних вчинків в «пропонованих обставинах» з використанням лялькового театру.

7) Використання перекладних мовних засобів семантизації граматичних структур у виді переведення-тлумачення, пояснення, порівняння.

Для більшої наочності потрібно привести декілька прикладів видів вправ, які потрібно проводити вчителю середньої школи при викладанні граматичного матеріалу англійської мови.

Почати можна з імітаційних вправ, які допомагають у формуванні мовних навичок щодо точного відтворення досліджуваного явища в типових

20

для його функціонування мовних ситуаціях і розвиток його гнучкості за рахунок варіювання умов спілкування, що вимагають адекватного граматичного оформлення висловлювання. З цією метою використовуються імітаційні, підстановочні, трансформаційні вправи. В окрему групу виділяються вправи ігрового характеру.

Імітаційні вправи можуть бути побудовані на одноструктурному або опозиційному (контрастному) граматичному матеріалі. Граматична структура в них задана, її слід повторити без зміни. Виконання вправ може проходити у вигляді прослуховування та повторення форм за зразком, контрастного повторення різних форм за викладачем, списування тексту або його частини з підкресленням граматичних орієнтирів.

Корисними є також такі завдання: розклади картки з вивченими звуками за встановленим ознакою, наприклад, голосні - приголосні, монофтонги - дифтонги, дзвінки - глухі приголосні, назвіть букви і транскрипційні значки, написання яких збігається (не збігається); відзначте паузи в прослуханій тексті, прослухайте дві фрази, визначте, в якій з них висловлюється

прохання/наказ; прочитай наступні пропозиції, поясни, який тон (зростаючий або знижуються) слід в них використовувати і т.д.

У зарубіжних шкільних підручниках з англійської мови для відпрацювання наголосів та інтонацій пропонується використовувати геометричні фігури: великим квадратом відзначаються ударні склади, маленьким - ненаголошені. Учням пропонується зіставити моделі слів і / або вибрати пари.

Як приклад можна привести такі вправи з мовними конструкціями:

Worker — ■ ■ ■, ■ ■ ■ — *alike*.

Sit down.— ■ ■, *Put it on the table.*— ■ ■ ■ ■ ■ ■

Зустрічаються також завдання на диференціацію ядерних тонів.

Наприклад:

21

Які з поданих тонів ↘ / ↙ \ ↗↗ можна використовувати в наступних пропозиціях:

- *I don't like oranges.*
- *Really? Aren't they tasty?*
- *Not for me.*
- *Take one.*
- *No.*

Підстановчі вправи використовуються для закріплення граматичного матеріалу, вироблення автоматизмів у вживанні граматичної структури в аналогічних ситуаціях.

Найбільш важливим для організації групових вправ є забезпечення підказки елементів для підстановки. Підказка може носити екстралінгвальний і мовний характер. Особливо ефективні, на мій погляд, підстановочні вправи, які вимагають не тільки автоматичного конструювання пропозицій за аналогією з мовним зразком, але і вибору в результаті протиставлення граматичних форм в підстановчій таблиці. Слід пропонувати учням такі вправи, в яких потрібно попередньо протиставити необхідну

граматичну форму ряду подібних і потім вже скласти пропозицію за зразком. Продуктивні і підстановчі вправи, побудовані за принципом протиставлення, засновані на одночасному показі двох кадрів або картинок, що зображують опозиційні граматичні значення.

Гарним прикладом подібних вправ є завдання за підстановкою дієслова у правильній граматичній формі:

1. *Sandy (read) historic books every day.*
2. *What Liza (do) now? — Liza (write) a letter.*
3. *Kate (meet) with her friends 10 minutes ago.*
4. *When Jill (come) to the office tomorrow?*
5. *Simon (buy) a ticket yesterday.*

Трансформаційні вправи дають можливість формувати навички комбінування, заміни, скорочення або розширення заданих граматичних

22

структур в мові. З їх допомогою можна навчити варіювати зміст повідомлення в заданих моделях залежно від мінливої ситуації, зіставляти і протиставляти досліджувану структуру раніше вивченим, складати з окремих засвоєних раніше частин цілі висловлювання з новим змістом. Вибір виду вправи залежить від конкретного завдання.

В якості прикладу подібних вправ можна привести такі вправи за редагуванням речень у формі *Passive Voice*:

Rewrite the following sentences using Passive Voice:

1. *The storm damaged many houses. (Many houses were damaged by the storm)*
2. *The police are looking for him. (He is being looked for by the police)*
3. *He has written the report. (The report has been written by him)*

Також у сучасних уроках англійської мови можна застосовувати дуже ефективні прийоми, які допоможуть учням більш продуктивно засвоювати та закріплювати поданий граматичний матеріал. Яскравішими прикладами у поданому випадку можуть виступати такі інтерактивні прийоми:

- технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію;
- прийом «незакінчених речень» дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлювань;
- «мозковий штурм» дає можливість їм вільно висловлювати свої думки, спонукає учнів виявляти уяву та творчість;
- навчальні ігри: рухливі, рольові ігри, ребуси, кросворди, уявні мандрівки, «Перекладач», ігри-конкурси, вікторини, змагання, ігри на здогадку, буквені, фонетичні, лексичні та граматичні ігри.

Іншим одним з найбільш ефективних методів є проектна робота, виконання якої кладеться на групу учнів чи дається індивідуально. Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дозволяє учневі

23

застосувати накопичені знання з предмету. Учні розширюють свій кругозір, кордони володіння мовою, отримуючи досвід від практичного його використання, вчать слухати іншу мову і чути, розуміти один одного при захисті проектів. Діти працюють з довідковою літературою, словниками, комп'ютером, тим самим створюється можливість прямого контакту з автентичною мовою, чого не дає вивчення мови лише за допомогою підручника на уроці в класі. Проекти можуть підрозділятися на монопроекти, колективні, усно-мовні, видові, письмові і інтернет-проекти. Хоча в реальній практиці частенько доводиться мати справу зі змішаними проектами, в яких є ознаки дослідницьких, творчих, практико – орієнтованих і інформаційних.

Робота над проектом – це багаторівневий підхід до вивчення мови, що охоплює читання, аудіювання, мовлення і граматику. Метод проектів сприяє розвитку активного самостійного мислення учнів і орієнтує їх на спільну дослідницьку роботу. Проектне навчання актуальне тим, що навчає дітей

співпраці, а вчення співпраці виховує такі етичні цінності, як взаємодопомогу і вміння співпереживати, формує творчі здібності і активізує учнів. Загалом, у процесі проектного навчання, просліджується нерозривність вчення і виховання. Метод проектів формує в учнів комунікативні навички, культуру спілкування, вміння коротко і доступно формулювати думки, терпимо відноситися до думки партнерів по спілкуванню, розвивати вміння добувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, створює мовне середовище, що сприяє виникненню природної потреби в спілкуванні іноземною мовою. Така потреба в свою чергу веде до більш ефективного розвитку граматичної компетенції учнів за допомогою самостійної або групової роботи над проектом.

2.2. Візуалізація та її роль у вивченні граматичного матеріалу

Заради більш детального розбору практичної частини навчання граматиці ми повинні проаналізувати поданий у підручниках та різноманітних навчальних посібниках матеріал. А почати краще всього з найбільш наглядної його частини – візуалізації. Приступаючи до роботи з учнями середньої школи, сучасний учитель англійської мови повинен чітко уявляти собі, яким чином візуалізувати вправи на уроках. Як показують дослідження психологів, у школярів середньої ланки на першому місці стоїть мислення через візуалізацію і фактичну діяльність. Підбираючи відповіді на різні питання, який навчається більш схильний виконувати завдання, які підготовлені із застосуванням візуалізаційних інструментів. У процесі навчання школярів необхідно підготувати ґрунт для запам'ятовування

учнями навчального матеріалу багаторазового його повторюючи [4, с.31]. Важливо звернути увагу на об'єднання демонстраційного дидактичного матеріалу та індивідуальних практичних завдань для тих, хто навчається. Спочатку використовуючи реальні предмети, потім зображення, учитель робить плавний перехід до схем і абстрактного оформлення [27, с. 46-54]. До старту навчання вчителю варто проаналізувати параграфи і глави навчальних посібників з точки зору наявності в них візуалізації. У рамках даної роботи автор впроваджує власне визначення "Рівень наочності" і називає їм відношення кількості завдань з використанням візуалізації технік та інструментів до загальної кількості завдань (в розділі) в методичних посібниках. Одержуваний коефіцієнт варіюється від нуля до одного. У разі, якщо рівень наочності більше 0.3 (30 відсотків), можна зробити висновок, що посібник має достатньо візуальної наочності і тим самим викликає більший інтерес в учнів. Для зручності аналізу матеріалу введемо таку формулу:

25

$$\text{Рівень візуалізації} = \frac{\text{Завдання з візуалізацією}}{\text{Завдання у розділі в цілому}}$$

На цьому принципі засновано більшість посібників з граматичним матеріалом англійської мови у середній та початковій школах. Найбільш яскравими прикладами роботи подібного принципу навчання є:

- 1) "Англійська мова (English - VII)" під редакцією Афанасьєвої О.В., Міхеєвої І.В. за 7 клас. Даний УМК розроблений видавництвом "Просвіта" і використовується в школах з поглибленим вивченням англійської мови.
- 2) "Англійська з задоволенням" (Enjoy English) під редакцією Биболетова М.З [10 Биболетова] за 7 клас.

3) "Insight" під редакцією Jayne Wildman, Fiona Beddall, Claire Thacker and Cathy Myres (B1 Intermediate). Навчальний посібник використовується вчителями програми Міжнародного бакалаврату (International Baccalaureate) в сьомих класах.

Таким чином, ми можемо вивести просту схему рівня зацікавленості учнів у навчальному процесі не тільки англійській граматиці, але й іншим дисциплінам.

Проаналізувавши перераховані вище посібники (див. мал. 1 «Кількість візуалізованого матеріалу»), автор приходять до висновку, що вітчизняні підручники не володіють великою кількістю візуалізаційних завдань. У порівнянні з ними, що потрапив до вибірки іноземний підручник, а також і інші, які знаходяться за межами даного дослідження, містять набагато більшу кількість візуалізаційних елементів (див., Рис., 2.2.1.):

Кількість візуалізованого матеріалу

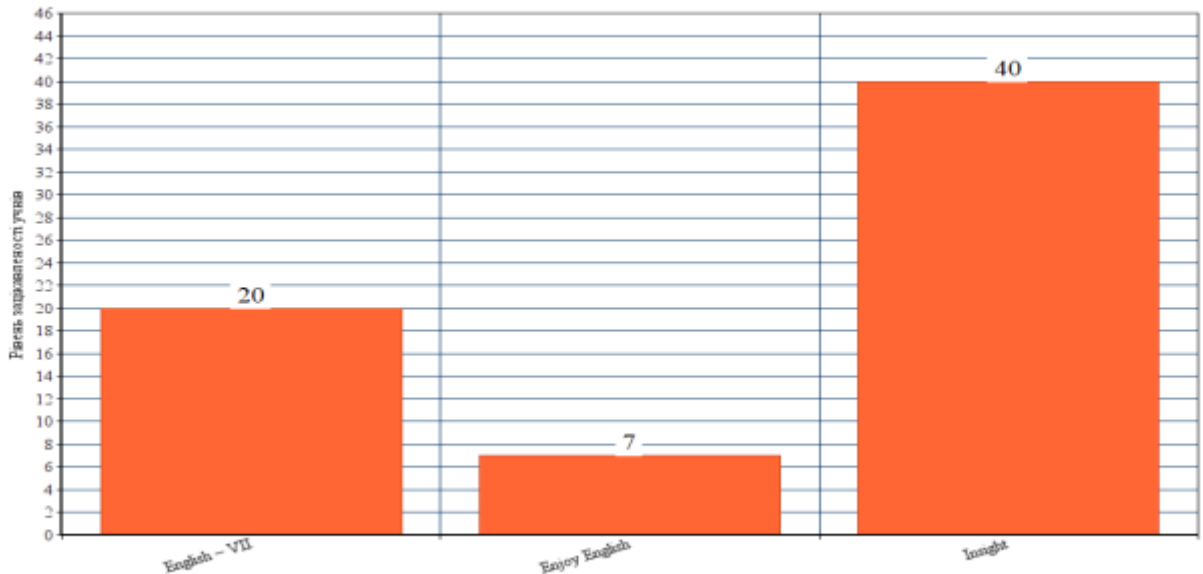

Рис. 2.2.1. «Кількість візуалізованого матеріалу»

Процес навчання граматичним навикам характеризується тим, що він проходить ряд етапів, з яких кожен має свою приватну задачу. Етапи навчання навичкам відповідають психологічним фазам формування навичок.

Підготовчий етап. Ознайомлення з граматичним явищем. На цьому етапі учні психологічно підготовлені до засвоєння нового явища. Для цього перед ними з самого початку ставиться мета. Учитель намагається зацікавити учнів, порушити їх увагу та активність. Передумовою до використання граматичних засобів мови є знання лексики, яка наповнює відповідні моделі. Крім того, учні повинні повторити і той граматичний матеріал, з яким нове граматичне явище буде поєднуватися або зіставлятися. Чим складніше синтаксична структура, тим більше необхідна зорова опора (написання прикладів на дошці), наочні засоби і т.д. тут школярі свідомо конструюють зразки з новим граматичним явищем. На цьому етапі відбувається формування первинного вміння. Показником засвоєння є безпомилковість

свідомо сконструйованого зразка, із застосуванням засвоєної граматичної форми.

В *елементарний* етап входить засвоєння окремих дій по використанню граматичної конструкції або форми слова. В зміст елементарного етапу входять вправи у вживанні готових слівформ у даній структурі і в освіті форми по одному зразку. На елементарному етапі відбувається подальше осмислення і запам'ятовування зразків з виділеними граматичними формами і їх значеннями. Вправи елементарного етапу, орієнтовані на використання аналогії, тобто риси знайомого, переносяться на нове явище. Тут проводяться механічні вправи, в яких багаторазове повторення дії проводиться в полегшених умовах. Показником успішності оволодіння цим етапом засвоєння можна вважати зменшення осознаності приватних граматичних операцій і збільшення самостійності у виборі змісту промови при виконанні граматичних дій.

На *поєднувальному* етапі триває закріплення серії дій в умовах координації його з іншими діями. нове граматичне засіб на цьому етапі поєднується або чергується з іншими засобами. У вправах більше елементів творчості, механічні вправи відходять на задній план. Показником досягнення результату на цьому етапі можна вважати самостійне творче використання відпрацьовується граматичної форми поряд з іншими.

Етап *систематизувального узагальнення* необхідний при засвоєнні узагальнень другого ступеня і систематизації засвоєного за допомогою вправ в аналізі, порівнянь і класифікацій. Даний етап служить в рівній мірі, як зміцненню активних граматичних навичок, так і навчання навичкам розуміння граматичних засобів активного мінімуму при читанні. Наочними посібниками служать схеми і таблиці. Останнім етапом є включення граматичних навичок в мовну діяльність, використання і повторення їх у

мовних вправах. Використання різних прийомів на всіх етапах роботи з граматичним матеріалом сприяє розвитку і вдосконаленню граматичних навичок при навчанні іноземної мови на старшому етапі.

Наведемо приклади вправ, спрямованих на розвиток і вдосконалення граматичних навичок на старшому етапі.

1) Презентація нового матеріалу.

Так, тема *Second Conditional* може бути введена в такий спосіб. Вчитель бере коробку с цукерками: *You know, pupils, I like sweets very much and if guests came to me this evening I would treat them with these sweets. And what would you treat your guests with if they came at your place these evening? (If guests came at my place this evening I would ...)*. При цьому форма умовного способу виділяється голосом. Таким чином, презентація нового граматичного матеріалу починається з предваряющего слухання. Якщо предваряющее слухання організовано правильно і учень сприймає однотипні фрази, розуміючи яку функцію ці фрази реалізують, то це сприяє зародженню мовного стереотипу як основи граматичного навички. Слухання, до того ж, супроводжується внутрішнім промовлянням, що грає вирішальну роль в зміцненні стереотипу.

Інший варіант пред'явлення матеріалу може виглядати таким чином: для предваряющего слухання пропонується більш складний і об'ємний текст, який в повній мірі відображає функції висунутого граматичного явища. Але поряд з тим, що текст «засвоюється» учнями на слух, вони також мають перед собою письмовий варіант даного тексту. Таким чином, процес слухання протікає одночасно з промовлянням і прочитанням матеріалу.

2) Закріплення граматичного матеріалу.

«У даних ситуаціях, діалогах підкресліть всі форми, що позначають майбутнє дію, назвіть їх»;

«Прочитайте дані ситуації. Поясніть, чому в першій ситуації вжито форму, а в іншій - » і т.п.

Look at this dialogue and answer the questions below:

John: I've been reading the current issue of Breaking Point and so far I can't see any mention of my research.

Harry: Well, I've read your journal. And I see that you've been working on the same problem I've been working on for the last twenty years!

1. *When did John start reading Breaking Point?*
2. *Did John finish reading all of Breaking Point?*
3. *Did Harry finish reading all of the journal?*
4. *When did their research begin?*
5. *Is their research continuing?*
6. *Is their research complete?*

3) Використання граматичного електронного матеріалу в умовно мовленєвих вправах.

Work in pairs. Imagine yourself in the following situations, and discuss what would you do.

What would you do if.....

- *your mother bought you a sweater for your birthday and you didn't like it?*
- *you were at a friend's house for dinner, and you didn't like the food?*
- *you came home and found a burglar?*
- *you saw someone stealing from a shop?*

In pairs, imagine that one of you is a tourist visiting your town or city for the day. The tourist is searching for advice. He wants to know: -

- *where to buy a good map of the town*
- *what important sights to see*
- *what local food dishes to try*

➤ *the best place to change money*

4) Використання граматичного електронного матеріалу у мовленєвих вправах.

In pairs, imagine that one of you is a mother/father of three children, who is looking for a baby-sitter, and you are going to interview a person by phone, who calls you and is eager to work for you. Try to find out by asking him different questions if he is suitable for this position.

Таким чином, можна говорити про те, що для обробки і розвитку досконалості іншомовних граматичних навичок характерна поетапна робота з граматичним матеріалом.

2.3. Сучасні технології навчання та узагальнення граматики іноземної мови

Одним з найбільш ефективних способів засвоєння граматичного матеріалу можна вважати ментальну карту. Ментальна карта є способом підношення граматичних структур, а також їх відпрацювання на практиці. Її перевага – чітка логічна структура і привабливий дизайн. Також таку карту можна використовувати для навчання елементарним граматичним структурам, також більш складним для просунутих учнів. Для цього візьмемо поширене дієслово *to be* та на його основі вистроїмо схему (див., Рис., 2.3.1.):

Рис. 2.3.1. «Приклад ментальної карти дієслова to be»

Представлений вище малюнок демонструє альтернативний спосіб піднесення форми дієслова *to be* для вже знайомих з ним учнів і для тільки знайомляться. У порівнянні з традиційними методами навчання граматики, в яких усі особисті займенники зазвичай представлені в списку з відповідною формою дієслова (*I am, you are, he is*, і так далі.), у карті, по-перше, даються основні форми дієслова "*to be*", а потім додаються відповідні займенники. Даний спосіб піднесення граматичного матеріалу виділяє подібності і підкреслює відмінності між єдиним і множинним числом.

Наведена ментальна карта може використовуватися як альтернативний спосіб піднесення граматики у вигляді роздаткового матеріалу. Альтернативно, учитель виконує замальовку на будь-якій дошці. Вона може служити як для презентації нового матеріалу, так і для відпрацювання вивченого. Така карта також може бути легко використана для різних вправ: учні читають конкретну гілку і пробують вимовити повних форм, скорочень або цілих пропозицій. Прибираючи деякі частини з мал. 2, можна попросити учнів заповнити відсутні фрагменти. Як показала практика, використання ментальних карт ефективно для навчання:

- З добре вираженим логічним і математичним інтелектом;
- З сильним візуально – просторовим мисленням.

Можна зробити висновок, що використання візуалізації продуктивно при вивченні або закріпленні граматичного матеріалу і може бути рекомендовано при навчанні, тренуванні і повторенні граматичного матеріалу.

Також треба розуміти тактику складання ментальних карт, які будуть працювати, якщо дотримуватися цих принципів:

- вибирається базовий елемент - ядро карти;
- від нього малюються гілки у вигляді завдань і підзавдань (гілки можна ділити на підгілки);
- формуються обриси проекту або ідеї;

Практичні кроки по складанню карти можуть бути наступними:

- альбомно розташувати лист;
- в центрі листа розмістити базовий елемент;
- намалювати кілька розгалужень;
- дати кожному розгалуження своє ім'я (в процесі брейнсторминга, використовуючи прості питання: "чому?", "що?", "де?", "хто?", "як?", "Котрий?" і коли?);
- для назви гілки досить використовувати лише одне слово;
- всі гілки повинні бути підписаними, інакше виниає так звана ментальна блокада;
- назви гілок краще писати друкованими літерами для кращого сприйняття;
- важливо використовувати різні кольори для сприйняття даних – базовий елемент повинен бути виділений яскравим кольором, а гілки – бляклим, щоб було видно перехід від головного до другорядного;
- використовуйте всілякі символи і зображення.

Також навчання може бути проведено за допомогою граматичних ігор та інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ). Зупинимося окремо на ІКТ.

Інформаційно-комунікаційні технології міцно увійшли в методику викладання іноземних мов, так як вони дозволяють ефективно реалізувати комунікативний підхід і підвищити якість засвоєння мовного і мовленевого іншомовного матеріалу [25, с. 163]. Впровадження інформаційних технологій в освітній процес – це вже не можливість, а справжня вимога до сучасного вчителя, покликаному зробити все можливе для модернізації освіти і реалізації соціального замовлення. Використання персонального комп'ютера – це не мета навчання, а засіб для реалізації творчих ідей і вчителів, і учнів. У даний час в освітній процес активно включаються технології Web 2.0 і Web 3.0. Ці технології міцно зміцнилися в повсякденному житті, як засобу комунікації (соціальні мережі: Facebook, Twitter, YouTube та ін.), швидкого пошуку потрібної інформації, кошти «колективного авторства» (Wiki, блоги). Інформаційно-комунікаційні технології надають вчителю іноземної мови широкі можливості вирішувати різні методичні та педагогічні завдання:

- активізувати роль кожного учня в процесах мовоутворення на мові, що вивчається. Учитель має можливість реалізувати індивідуальний підхід до кожного учня і вибудувати їх індивідуальні освітні траєкторії в залежності від індивідуальних здібностей і досягнень кожного учня;
- створювати умови і мотивацію для використання іноземного мови з метою реальної комунікації;
- використовувати практично орієнтовані і творчі завдання для організації роботи учнів у різних режимах (індивідуальному, парному, груповому);

- забезпечити безперервність навчального процесу (робота над іноземною мовою може вестися не тільки на уроці, а й у позаурочний час);

34

- збільшити обсяг та інтенсивність процесів іншомовного взаємодії;
- формувати психологічно комфортний клімат для самовираження іноземною мовою;
- підвищувати рівень відповідальності за розміщувані в мережі продукти іншомовної діяльності (усній, письмовій);
- підвищувати можливості зосередити увагу учнів на лінгвістичної складової створюваних ними продуктів і розвитку у них умінь рефлексії і самоаналізу;
- формувати загальну інформаційну культуру та рівень інформаційно-комунікаційної компетенції учнів як необхідних для успішного функціонування в інформаційному суспільстві [24].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі сприяє підвищенню мотивації, подолання психологічних бар'єрів і поліпшення інтеграційних мовних і комунікативних умінь і навичок учнів.

2.4. Системи вправ та їх приклади

Система вправ має дуже складну структуру. Центральне місце займають вправи, які повинні бути в системі. Чому питання про систему вправ дуже важливий?

1. Він актуальний в практичному плані (одна вправа саме по собі не гарантує успішності в цілому);
2. Це питання складну в теоретичному плані, оскільки система вправ

пов'язана з низкою проблем.

Використання тих чи інших вправ вимагає розуміння, на що направлено дану вправу, яке місце в системі вправ воно займає і що є результатом його виконання. Вправи повинні складати систему. Система вправ - це така організація навчальних дій, яка передбачає певну послідовність вправ з

35

урахуванням наростання мовних і операційних труднощів.

Вимоги до системи вправ:

1. Виконання дії має бути доцільним (відповідати і заданим цілям, і природі явища);

2. Послідовність повинна відповідати стадіям становлення навичок і умінь (від імітативності вправ до самостійного продукування з якого-небудь стимулу).

Спостерігається тенденція, що вивчаючи граматичні правила англійської мови з року в рік, учні не можуть спожити їх в практиці, більш того вони забувають про них, як тільки приступають до нової теми. В результаті, в середній школі більшість учнів не можуть перевести пропозиції з рідної мови на англійську грамотно, у них багато помилок в простих структурах. Це вказує на те, що навчається не зрозумів і не запам'ятав ту чи інше правило в початковій школі, тому що основа англійської граматики була автоматизована в достатній мірі.

Нижче ми привели приклади систем та комплексів вправ на повторення та узагальнення граматичного матеріалу.

1. Мета: формування граматичних навичок підбору слів у реченні.

Задача: відпрацювання видів артиклів під час утворення речення.

Complete the story with a, an, the where necessary.

1. I don't like coffee.

a) a. b) the. c) -.

2. What is weather like today?

a) a. b) the. c) -.

3. *He doesn't play football.*

a) a. b) the. c) -.

4. *We have lot of work to do.*

a) a. b) the. c) -.

36

5. *I bought beautiful dress yesterday.*

a) a. b) the. c) -.

2. Мета: формування граматичного навички освіти форм множини іменників.

Задача: відпрацювання навичок освіти форм множини іменників - винятків.

Ігрове завдання: закінчіть вірш. Учні самостійно підставляють форму множини іменників-винятків:

Hey, diddle, diddle,

We change in the middle:

Tooth – _____, mouse – _____,

Goose – _____, foot – _____,

Man – _____, woman – _____,

Child – _____.

3. Мета: формування граматичного навички освіти порядкових числівників.

Задача: відпрацювання форм порядкових числівників.

Правила гри: Учні діляться на дві команди. за обмежений час (протягом 30 секунд або 1 хвилини) кожен учасник команди запам'ятовує напам'ять по 1 або 2 рядки вірша, в якому представлено досліджуване граматичне явище.

Ігрове завдання: уявіть, що ми в зоопарку.

Давайте порахуємо мавп:

There are eight monkeys at the Zoo:

The first monkey is kind,

The second monkey is wild,

The third monkey is small,

The fourth monkey is tall,

37

The fifth monkey is mad,

The sixth monkey is sad,

The seventh monkey is cold,

The eighth monkey is old.

По истечении времени участники конкурса выстраиваются в нужной последовательности и начинают декламировать стихотворение по памяти.

4. Мета: формування граматичних навичок для складання речень з поданих слів.

Задача: відпрацювання граматично правильного складення речень.

Make up questions from the words and answer them.

1) *today, like, What, the, is, weather?*

2) *was, the weather, yesterday, What, like?*

3) *your, What, favorite, is, weather?*

4) *do, wear, What, warm, clothes, you, in weather?*

5) *favorite, of, type, What, clothes, is, your?*

6) *you, What, did, wear, yesterday?*

7) *wear, What, will, you, tomorrow?*

8) *often, you, clothes, buy, How, do?*

5. Мета: формування граматичних навичок вживання форм дієслова *to have* в *Present Indefinite*.

Задача: розвиток вміння диференціювати форми дієслова *to have* в *Present Indefinite* і вибирати правильну форму в залежності від їх

співвідносин.

Ігрове завдання: Розділіться на дві групи. Прочитайте пропозицію, виберіть правильну відповідь.

1) I _____ a parrot and three fishes.

a) have got; b) has got; c) got.

2) He _____ a pencil.

a) have got; b) has got; c) is got.

3) She _____ grandparents.

a) haven't got; b) hasn't got; c) hasn't.

4) They _____ a sport car.

a) haven't got; b) has; c) haven't.

5) I _____ some milk and cookies.

a) have got; b) has got; c) have.

6. Мета: формування граматичних навичок побудови речення.

Задача: відпрацювання порядку слів у реченні.

Правила гри: учитель називає саме просте речення, наприклад, *We watch....*

Учень має доповнити вчителя: *We watch football.*

Наступний повторює попереднє речення, додавши свою інформацію до вже відомої.

Перемагає в грі саме той учень, який скаже найдовше і змістовне пропозицію, включивши в нього всю інформацію попередніх, більш коротких пропозицій:

We watch.

We watch football.

We watch football in the yard.

We watch football in the yard on Sundays.

7. Мета: формування граматичних навичок вживання правильних форм дієслів.

Задача: закріплення правильних форм дієслів, засновуючись на поданому візуалізаційному матеріалі.

Look at the picture. Read the story and open the brackets.

39

1. Mrs Green and her children (to be) at home.
2. They usually (to have) lunch at 1 o'clock.
3. Polly (to choose) cereals in the cupboard.
4. Nelly (to take) juice from the fridge .
5. Sam and Vicky (to eat) a cake on the floor.
6. Dick (to look) into the microwave oven.
7. Mrs Green (drink) tea.
8. They (have) got a dog.

9. *The dog (have) lunch too.*

10. *The kitchen (be) in a mess.*

8. Мета: формування навичок розуміння граматичної структури в *Present Infinitive*.

Задача: розвиток вміння застосування модального дієслова в реченнях в *Present Infinitive*.

40

1. – *John didn't come to school yesterday.*

– *He must have fallen ill.*

a) *The speaker is not sure about the reason for John's absence.*

b) *The speaker doubts the reason for John's absence.*

c) *The speaker is quite sure about the reason for John's absence.*

2. – *Why is Isabel late for classes?*

– *She might have overslept.*

a) *The speaker is quite sure about the reason for Isabel's being late.*

b) *The speaker is far from being sure about the reason about Isabel's being late.*

c) *The speaker is sure she didn't oversleep.*

9. Мета: формування навичок репродукції граматичної структури.

Задача: розвиток вміння імітації зразків мовлення за допомогою використання реальної ситуації.

Teacher: Agree with me if I am right. Say "You are right!" before the true statement or "You aren't right, I'm afraid" if the statement is false. Do not repeat the false statement.

Teacher: There's a ball on Sasha's desk.

Student: You are right! There is a ball on Sasha's desk.

Teacher: There is a map on his desk.

Student: You aren't right, I'm afraid.

10. Мета: формування репродуктивних навичок використання граматичних структур у *Past Simple*.

Задача: розвиток вміння використання правильних граматичних структур у Past Simple.

Teacher: Yesterday I wasn't at school. A student-teacher was with you. I wonder what you did in class. Each pupil is to name an action from yesterday's lesson.

41

Student 1: We read a story in English yesterday.

Student 2: We wrote some sentences on the blackboard.

Student 3: We answered the student-teacher's questions.

Teacher: And now write what you did yesterday on a sheet of paper.

(Учні пишуть про всі дії, які вони виконували на уроці англійської мови на попередньому уроці і подають контрольні листочки вчителю для перевірки.)

11. Мета: ознайомити учнів з функцією видо-часової форми Present Progressive на матеріалі фрагмента навчального відеофільму.

Teacher: Today we'll watch the fairytale film "Wizadora". Зверніть, будь ласка, увагу на те, що роблять ці дійові особи в той момент, коли ми будемо на них дивитися. Але спочатку із сюжетом цього відеофільму ознайомлю вас я (вчитель переповідає учням сюжет відеофільму). We'll see the following people and animated things in the episode:

- Wizadora, a girl, a wizard (a wizard – чарівник, Wizadora – чарівниця),

- Phoebe, a telephone. She is Wizadora's friend. She is a girl too. Do you like Phoebe?

- Hangle – вішалка

- Very Old Fish

- Top – верхній

- Middle – середній

- *Bottom* – нижній
- *Sticky* – переповнений
- *Tom*
- *Katie*

Перегляд уривка фільму.

Hangle: What's that? Top: Is the phone ringing?

42

Phoebe: No it isn't. That's the doorbell.

Hangle: Where are you going?

Phoebe: I'm going to the door. What's the matter? Why are you crying?

Tom: I'm crying because I can't find my sister, Katie. Is this Wizardora's house?

Phoebe: Yes, it is. Who are you?

Tom: My name's Tom Robinson. Wizardora's a wizard. Can she find Katie?

Phoebe: Wizardora isn't here.

Tom: Oh dear. Where is she?

Very Old Fish: She's shopping.

Tom: Oh no!

Hangle: Why is he crying?

Phoebe: He's crying because he can't find his sister.

Tom: Who are you?

Phoebe: My name's Phoebe. I'm a telephone.

Tom: Can you help?

Phoebe: Well ... I'm not a wizard but I'm a very clever telephone. Yes, I can! Now, what's your name?

Tom: It's Tom Robinson.

Phoebe: Tom ... Robinson. Now. How old are you?

Tom: I'm eight.

Phoebe: What's your address?

Tom: I live next door.

Phoebe: But what's your address?

Tom: 4 Park Road, Wandsbrook.

Phoebe: What's your sister's name?

Tom: It's Katie.

Phoebe: How old is she?

Tom: She's eleven.

Phoebe: What colour is her hair?

Tom: She's got blond hair.

Phoebe: Has she got glasses?

Tom: No, she hasn't.

Phoebe: What colour are her eyes?

Tom: She's got blue eyes.

Phoebe: Is she small?

Tom: No, she's tall.

Phoebe: Is she fat?

Tom: No, she isn't fat. She's thin.

Top: Has she got a big nose?

Tom: No, she hasn't!

Middle: Has she got long ears?

Tom: No, she hasn't!

Phoebe: Be quiet!

Top: I've got a big nose.

Bottom: You've got a red nose. Sticky: We've got big eyes.

Middle: I've got long ears.

Phoebe: Be quiet! Now, Tom. What's Katie wearing?

Tom: Well, she's wearing a red skirt ... and a blue sweater and a white shirt.

Phoebe: Shoes?

Tom: Yes. Black shoes.

Phoebe: Is she wearing socks?

Tom: Yes, she is. White socks.

Phoebe: Is she wearing a hat?

Tom: No, she isn't.

Hangle: What are you doing, Phoebe?

44

Phoebe: I'm writing. I'm helping Tom.

*Wizadora: A bottle of milk, a bag of sugar, some eggs and ... Oh no!
The apples. Where are the apples?*

*Phoebe: This is Tom Robinson. He's eight. His address is 4 Park ...
Road ...*

*Wizadora: Hello, Tom. Oh, I know Tom. He lives next door. What's the
matter?*

Tom: I can't find Katie. You're a wizard, Wizadora. Can you help?

Wizadora: Yes, I can.

Перевірка розуміння уривка фільму.

*Teacher.: I'd like to see how well you understand the events of the
film. Listen to my statements. Say "True" if it is right; say "False" if it is
wrong.*

- 1. The doorbell is ringing. (True.)*
- 2. The telephone is ringing. (False.)*
- 3. Tom is smiling. (False.)*
- 4. Tom is crying. (True.)*
- 5. Wizadora is shopping. (True.)*
- 6. Phoebe is crying. (False.)*
- 7. Phoebe is writing. (True.)*
- 8. Katie is wearing a hat. (False.)*
- 9. Katie is wearing a red skirt. (True.)*

12. Мета: навчити учнів ставити запитання у *Present Progressive* і відповідати на них.

Instruction: One pupil comes out to the board, stands in front of the class and shows some actions. The others have to guess what he / she is doing now.

Student 1: Are you watching a cartoon on TV now?

Student 2: Yes, I am watching a cartoon on TV now. / No, I'm not watching

45

a cartoon on TV now. (учні мають вгадати, яку дію виконує учень біля дошки)

13. Мета: вчити учнів будувати речення у *Present Simple*.

Instruction: Each of you has got a word combination. Say what your friend usually / often / always does.

Student 1: I often cook dinner and Dasha always helps her Mum.

Запропоновані словосполучення: *to dance, to ride a bike, to play chess, to paint, to write a letter, to read a book, to watch a cartoon, to listen to music, to sleep, to fly a kite, to ride a bike, to learn new English words, to play cricket, to draw a picture, to eat breakfast, to cook dinner, to drink milk, to write an English exercise, to speak on the telephone, to watch a cartoon, to sleep, to sing a carol, to play the piano, to make a cake*

ВИСНОВКИ

Метою мого дипломного дослідження було поставлено виявлення найбільш ефективних методів узагальнення та повторення граматичного матеріалу англійської мови, що й було висвітлено у поданих вище частинах дипломної роботи.

Ми виявили, що у змісті навчання виділяють три головних компоненти: лінгвістичний, психологічний та методологічний. В процесі навчання іншомовній граматиці в умовах середньої школи облік лінгвістичного компонента навчання полягає в правильному відборі граматичного матеріалу, що підлягає засвоєнню. Психологічний компонент реалізується в обліку етапів формування і вдосконалення граматичних навичок в процесі навчання учнів іншомовній граматиці.

Граматичний матеріал, який підлягає засвоєнню відбирається, виходячи з принципів комунікативного навчання іноземних мов: мовномисленевої активності, індивідуалізації, функціональності, ситуативності та новизни.

Курс граматики англійської мови в середній школі повинен приділяти достатньо уваги теорії. При цьому головним методологічним принципом є принцип свідомості, при якому учням слід ясно усвідомлювати комунікативну спрямованість досліджуваних ними граматичних структур. Комунікативна мета навчання граматиці на середньому шкільному етапі дозволяє висловити основну вимогу до кількості поданого граматичного

матеріалу, необхідного для засвоєння в середній школі. Відповідно до даної мети, він повинен бути достатнім для використання мовних засобів на рівні спілкування в зазначених програмою рамках і можливим для його застосування в умовах реальної практики.

В ході написання випускної кваліфікаційної роботи мною також були вивчені найбільш авторитетні роботи вітчизняних і зарубіжних вчених в областях методики навчання іноземної мови, мовознавства, стилістики та психології освіти. Результати збору і обробки даної інформації в розгорнутому

47

вигляді були надані в першій частині роботи, присвяченій теоретичній частині матеріалу. Для підготовки уроку були використані автентичні матеріали. Комунікація між мною та учнями проходила на англійській мові. Була визначена специфіка подачі граматичного матеріалу, вивчені візуалізаційні форми і визначено ті деталі візуалізації, що впливають на придбання і розвиток граматичних навичок учнів середнього ланки на заняттях з англійської мови.

Грамматична модель в даній роботі розглядається як зображення, яке фіксує загальне ставлення деякого цілісного об'єкта і забезпечує його подальший аналіз. Існує ряд переваг використання граматичних моделей на уроках іноземної мови таких як універсальність, наочність, багатофункціональність, полегшене запам'ятовування інформації та компактність. Використання граматичних моделей на уроці іноземної мови призводить до підвищення рівня навчальної мотивації, підвищенню якості знань, а також формування універсальних навчальних дій і розвитку пізнавальної та емоційної сфер школяра.

Успіх у навчанні забезпечується не тільки слідуванням закладеним у навчально-методичних системах, але й творчим підходом до їх реалізації, який дозволяє формувати в учнів потребу вчитись, уміння раціонально

працювати, розвивати здатність мислити, проявляти творчість і самостійність під час вирішення поставлених завдань.

При формуванні граматичних навичок на уроках англійської мови організація навчання передбачає здійснення наступних компонентів:

- постановка цілей роботи на уроці;
- формування потреб учнів в оволодінні матеріалом;
- визначення змісту матеріалу;
- організація навчально-пізнавальної діяльності;
- надання навчальної діяльності емоційно-позитивного характеру;

48

- регулювання і контроль за навчальною діяльністю учнів; оцінка результатів.

Із досвіду роботи з вказаними методами можна зробити такі висновки: різноманітні завдання є найбільш ефективним прийомом роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторська програма курсу англійської мови до УМК Англійська з задоволенням / Enjoy English для 2-11 класів загальноосвітніх установ / М.З. Біболетова.- Обнинськ : Титул. – 2011р.
2. Апресян Ю.Д. Ідеї і методи сучасної структурної лінгвістики / Ю.Д. Апресян. - М. : Наука, 2002. - 305 с.
3. Азімов Є.Г. Словник методичних термінів (теорія і практика викладання мов) [Текст] / Є.Г. Азімов, А.Н. Щукін. – СПб. : Златоуст, 2000. - 472 с.
4. Абдулаєв, Е.Н. Наочність і проблемний підхід в навчанні іноземних мов / Е.Н. Абдулаєв // Викладання в школі. - 2008. - №1. - с. 23-26.
5. Агабекян І.П. Англійська мова для учнів середньої ланки. Навчальний посібник / І.П. Агабекян, П.І. Коваленко. – СПб. : Фенікс, 2014. – 320 с.
6. Афанасьєва О.В. Англійська мова (English - VII) за 7 клас / О.В. Афанасьєва. – М. : Просвітництво, 2013. – 275 с.
7. Гальскова Н.Д. Сучасна методика навчання іноземних мов : Посібник для вчителя / Н.Д. Гальскова. - М. : АРКТИ, 2003. - 192 с.
8. Біболетова М.З. Англійська мова : Англійська з задоволенням // Enjoy English : Підручник для 7 кл. загальноосвітніх установ / М.З. Біболетова. – Обнинськ : Титул, 2011. - 128 с.

9. Буренко В.М. Антологія комунікативних вправ / В.М. Буренко. – Харків : Видавнича група «Основа», 2013. – 80 с.
10. Вендіна Т.І. Вступ до мовознавства / Т.І. Вендіна. - М. : Вища школа, 2003. - 288 с.
11. Вербицький А.А. Активне навчання у вищій школі: контекстний підхід / А.А. Вербицький. - М. : Наука, 2001. - С. 207.
12. Гальскова Н.Д. Сучасна методика навчання іноземних мов : навч. посібник / Н.Д. Гальскова. - М. : АРКТИ, 2000. - 372 с.
13. Гальскова Н.Д. Теорія навчання іноземних мов / Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез - М. : АСАДЕМА, 2004. - 234 с.
14. Гергенредер Ж.С. Навчання комунікативної граматики в рамках практичного оволодіння іноземною мовою / Ж.С. Гергенредер. – СПб. : Наука, 2004. – 150 с.
15. Горлова, Н.А. Оцінка якості та ефективності УМК в іноземних мовах / Н.А.Горлова // Іноземні мови в школі, 2005. - № 8. - С. 19-27
16. Денисов П. Н. Принципи моделювання мови. / П. Н. Денисов. - М. : Вид-во Моск. Унів., 2005. - С. 113-114.
17. Довідник учителя в запитаннях та відповідях / автор-упорядник О.С. Любченко. — Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2012 – 608 с.
18. Іванова І.П. Теоретична граMATика сучасної англійської мови : Підручник / І.П. Іванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. - М. : Вища школа, 2000. - 285 с.
19. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упоряд. Стребна О.В., Соценко А.О. – Харків : Вид. група «Основа», 2005. – 176 с.
20. Кирилова Е.П. Хрестоматія з методики викладання англійської мови / Є.П. Кирилова, Б.Т. Лазарева, С.І. Петрушин. - М. : Просвещение, 2003. - 207 с.

21. Казнін Т.В. Диференційоване навчання граматиці англійської мови учнів п'ятого класу середньої школи / Т.В. Казнін. - Єкатеринбург, 2010. - 172 с.
22. Колкова М.К. Проблеми формування граматичних навичок з точки зору комунікативно-когнітивної граматики / М.К. Колкова // Нові напрямки в методиці викладання іноземних мов // Міжунів. Сб. наук. тр. - СПб. : Освіта, 2000. - С.123-128
23. Кузьменкова Ю.Б. Наочність у навчанні. Навчальний посібник / Ю.Б. Кузьменкова. - М. : «Казкова дорога», 2015. -132с.
24. Мальцев В.В. Дидактичний потенціал використання комп'ютерно-опосередкованої комунікації в розширенні форматів іншомовного взаємодії, учнів під час навчання іноземної мови в немовному ВНЗ / В.В. Мальцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/150680/1/maltsev_Lang_2015.pdf. (Дата звернення: 05.04.2020).
25. Методика викладання іноземної мови / під заг. ред. Т.П. Леонтьєвої. – Мінськ : Вища школа, 2016. - 239 с.
26. Опойкова О.Н. Комунікативні прийоми навчання граматиці / О.М. Опойкова. – СПб. : Наука, 2005. - С. 39-42.
27. Пасів Є.І. Комунікативний метод навчання чужомовному граматиці / Є.І. Пасів. – М. : Просвітництво, 2011. - 223 с
28. Петрова І.А. Використання гри в навчальному процесі / І.А. Петрова // Початкова школа. - 2004. - № 3. - с. 46-54.
29. Орієнтовна основна освітня програма освітнього закладу. Основна школа / упоряд. Е. С. Савінов. - М. : Просвещение, 2011. – 342 с. - (Стандарти другого покоління).
30. Рогова Г.В. Методика навчання іноземних мов у середній школі / Г.В. Рогова, Ф.М. Рабинович, Т.Є. Сахарова - М. : Просвещение, 2001. - 351 с.

31. Селевко Г.К. Енциклопедія освітніх технологій : В 2 т. М: НДІ шкільних технологій. - 2006. (Серія «Енциклопедія освітніх технологій»).
32. Солов'єва Є.М. Методика навчання іноземних мов. базовий курс лекцій. / Солов'єва Є.М. – Москва : Просвітлення, 2002. - 239 с.
33. Сучасні мови : вивчення, викладання, оцінка. «Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою». Проект 2. - Страсбург, 2004. - 145 с.
34. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, навчання, оцінка. Департамент з мовної політики. - Страсбург, 2001 / Переклад під заг. ред. проф. К. М. Ірісхановой. М. : МЛУ, 2005. - 248 с.
35. Опойкова О.Н. Комунікативні прийоми навчання граматиці / О.М. Опойкова. – СПб. : Наука, 2005. -С. 39-42.